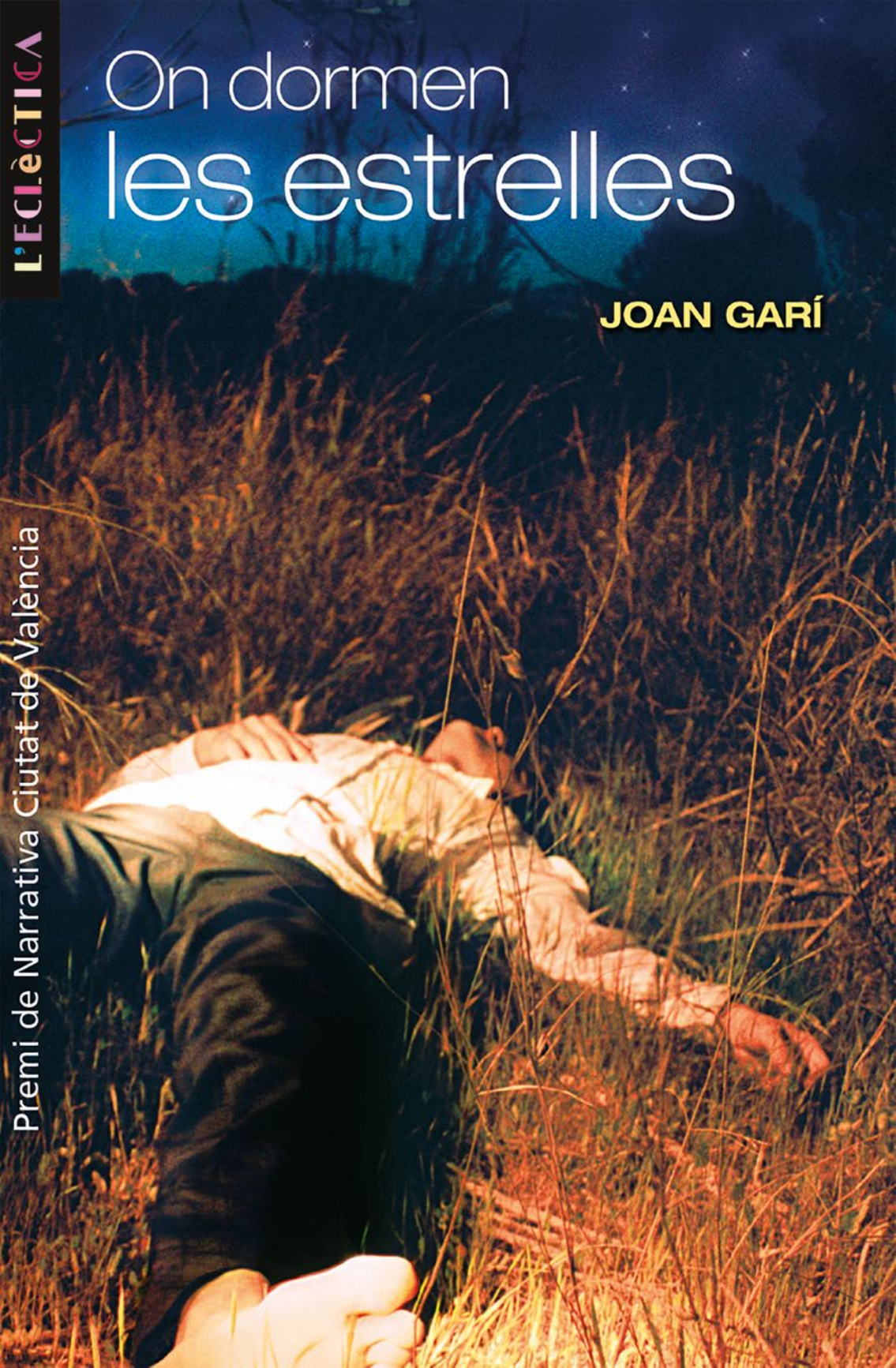

L'ECLECTICA

On dormen les estrelles

JOAN GARÍ

Premi de Narrativa Ciutat de València

La primera vegada que vaig veure un home mort a trets, el que més em va sorprendre van ser les sabates. Molts homes morien descalços perquè l'impacte de la descàrrega de l'escamot d'afusellament propulsava violentament el calcer lluny del cos, com una excrescència de què per fi aquest havia pogut alliberar-se. Amb sort, els cossos encara enfebriats quedaven amb els peus totalment lliures. De vegades, però, era només la sabata esquerra la que es perdia, o bé la dreta. Aquesta asimetria resultava dolorosa, perquè era un acte incomplet, una precarietat que llastava el cos, en la seua caiguda, fins el llindar mateix de la mort.

La pèrdua de les sabates em va impressionar també perquè, en la meua ingenuïtat contradictòriament pagana, m'imaginava aquells homes entrant en l'altre món amb una mancança íntima i dolorosa. Em pense que eren els víkings els qui sentien la necessitat ineluctable de penetrar en el regne de la mort lluitant a peu dret amb la seua espasa, per la qual cosa l'amputació d'una extremitat era contemplada amb un inigualable horror. Després –o abans– vaig llegir un fet atribuït a Lluís Companys, el president de la Generalitat de Catalunya durant la guerra. Aquest, segons sembla, s'hauria descalçat ell mateix davant l'escamot d'afusellament, en un gest destinat a sentir el contacte d'aquella terra que havia representat dignament al llarg del conflicte. Crec que hi ha alguna cosa de teatral –no exempta d'una extraordinària sang freda– en aquesta actitud de Companys però, en cas de ser

certa, degué contenir també un missatge inequívoc per als seus botxins: no permetria ser descalçat per l'impacte dels trets; seria ell mateix qui es llevaria les sabates, com un viking empunyava la darrera espasa per a ingressar en el Valhalla.

La primera vegada que vaig veure un home mort a trets em vaig imaginar les detonacions com un espetec curt i uníson, que degué anar seguit del colp sord que fa un cos mort sobre la terra calenta. Era una nit fosca amb una lluna clara, una nit oberta i xafogosa de l'estiu mediterrani. En els instants previs a la descàrrega, els qui assistiren, amb fascinació o potser amb horror, a aquella macabra escena, es degueren preguntar si les bales sabrien trobar el cor d'aquell home guiades només per la pàl·lida llum de la lluna.

És clar que les bales sabien fer la seua faena fins i tot en la foscor: l'haurien realitzada de qualsevol manera amb una matemàtica ineluctable. Quan tot va acabar, l'home va quedar estès a terra, mirant fixament un punt inaprehensible del cel, i a mig metre hi havia dues espardenyas confoses entre l'herba, com si no s'hagueren decidit a seguir l'ànima d'aquell pobre desgraciat en la seua definitiva excursió ultraterrena. No seria la darrera vegada que jo veia aquella tràgica dissociació. Des de llavors, he seguit veient aquelles espardenyas sempre, moltes nits, i m'he acabat convencent que entraré amb elles, potser coixim-coixam perquè no se m'ajustaran bé, quan jo mateix travessaré la meua última frontera.

Era un juliol característic, amb els dies impunement assolellats i xafogosos, i una brisa tímida entrevista a les nits, com una senyoreta gràcil que, havent acceptat la invitació, no acaba de

decidir-se a ballar. Nuestras Vidas va ser el primer a parlar-nos del clima. És evident que ja sabíem que no feia la mateixa temperatura a l'hivern que a l'estiu, que a la primavera brostaven les fulles i que a la tardor es desplomaven esgrogueïdes dels arbres a l'impuls del vent. Però el primer a definir-nos aquest fenomen com el «conjunt de les afeccions atmosfèriques que caracteritzen una regió» va canviar la nostra visió del món.

Nuestras Vidas, amb la seua parsimònia de mestre d'escola, amb el seu corbatí que tant de pàbul donava a les facecioses entremaliadures discents, amb la manera que tenia d'anomenar màgicament les coses i ordenar-les amb una vara llarga de fusta que feia toc-toc sobre la taula i tic-tic sobre la pissarra quan havia d'assenyalar una paraula o un guarisme.

Era un home convençut del poder d'allò que ensenyava. Va ser ell qui va domar el fred i la calor, el vent i la tempesta, i va col·locar, dins una fantàstica cleda pandoriana, totes aquestes ferotges criatures sota un rètol implacable –tic tic: clima. Cada vegada que aquell homenet prim i esmussat, amb el seu nas aguilenc i inquisitiu i una mirada profunda però a la vegada vaporosament enriolada –una estranya barreja d'os de peluix i galant de cinema– ens ensenyava una paraula nova, alguns de nosaltres sentíem que allò era un regal enigmàtic, un estrany present que en endavant podríem usar en un sentit o en un altre.

Aquell diumenge, dia 19, jo caminava cap a casa procurant evitar la ira d'un sol majestuós i oblic. Duia a la butxaca la carta d'Odette, aquells dos fulls amb una cal·ligrafia acuradament elegant, suaument perfumada, on la meua cosina per part de mare anunciava que es disposava a emprendre el viatge per a reunir-se amb la seua família de l'altre costat dels Pirineus.

A l'altre extrem del nostre carrer –la casa de dues plantes, que a mon pare li semblava massa gran i a ma mare massa menuda–, Nuestras Vidas feia la seua rutina de fadrí vell, rere una porta alta de fusta que es podia obrir tota accionant un forrellat grinyolant que es tardava una eternitat a descórrer sencer. En penetrar-hi, a mà dreta, hi havia una cambra amb vistes al carrer on entre setmana anàvem al repàs preparatori per al batxillerat lliure. Aquell diumenge, jo venia de casa de Botillós després d'un parell d'hores mortes passades en la indolent contemplació de la seua col·lecció de ratolins. Eren tres bestioletes agrisades que guardava en una caixa de cartó, més dos més ja mortes i soterrades, una ofegada per un descuit del propietari i l'altra sàdicament esventrada en un exercici d'anatomia patològica a què el meu amic era tan aficionat.

A la porta de sa casa, Nuestras Vidas tenia un posat greu, les mans a les butxaques del pantaló una mica bombat que semblava no canviar-se mai, la pipa a la boca, l'aire abstret. En veure'm girar la cantonada, va avançar el cos com si volguera anunciar-me alguna cosa, però s'ho va repensar, es va llevar la pipa de la boca i em va comminar a anar-me'n de seguida a casa, sense especificar-me'n cap motiu.

La urgència freda de la conversa em desconcertà lleument, però el mestre va tornar de seguida a la seua actitud de cariàtide, fumant la seua pipa i mirant al cel, d'acord amb un hàbit que era tan inflexible com l'oratge. Caminant per l'ombra, gairebé adherit als edificis a la recerca d'un recer eficaç contra el sol, en una correguda vaig arribar a casa. Mon pare i ma mare m'hi esperaven, asseguts vora la taula de la cuina, presos d'un estrany nerviosisme. Em vaig tocar instintivament la carta d'Odette. Quan em van veure entrar,

ma mare es va senyar i mon pare, aixecant-se ràpidament, em va ordenar que m'asseguera. Aquell desconcert gestual em va estranyar per uns instants. Tot el meu temor es concentrà en el fet hipotètic que Odette haguera cancel·lat la seua visita, o algun esdeveniment greu l'haguera impedita en el darrer moment. Es tractava, però, d'alguna notícia de caràcter polític de què els meus pares s'acabaven d'assabentar. La ràdio encesa emetia ara un folklore espés. Mon pare se m'adreçà amb el to que ja coneixia, el de «Gabriel, tu ja no ets un xiquet, t'has fet un home...». Hi havia hagut una sublevació militar localitzada a l'Àfrica, però circulaven sòlids rumors que estava estenent-se també al llarg de la península. Mon pare, que era un expert a interpretar la manera en què la ràdio i els periòdics donaven les notícies, havia realitzat també una esclaridora trucada telefònica.

—Potser és la notícia que estàvem esperant. Ara, tots els treballadors seran lliures —això va dir, i es va quedar gratant-se el mentó, com si entre les seues paraules i la seua gestualitat s'obriera un imperceptible abisme.

Ma mare va tornar a senyar-se. Vam seure tots tres mirant-nos les cares, en silenci. Des de la butxaca del meu pantaló, podia sentir, molt tènue, el perfum de les paraules d'Odette.

Quan vaig rebre la trucada d'aquella veu desconeguda —una veuassa greu que feia ressonar el contestador amb un dring metàl·lic— vaig intentar exorcitzar mentalment la seducció implícita en l'amabilitat de la invitació. Les operacions de la memòria deuen ser en el fons molt senzilles, com una d'aquestes màquines classificatòries de les modernes produccions manufacturades, que

deixa passar tot allò que interessa i, amb un mecanisme automàtic d'una efectivitat demolidora, encarrila fora del curs general el producte defectuós o allunyat de les expectatives. Vaig obviar, doncs, potser amb una inconsciència perfectament calculada, la petició que emanava, amb una estranya sonoritat de les eses, de la cinta del contestador automàtic. Quan he rebut la segona trucada, però, he traït massa ràpidament la fidelitat a la meua determinació. He contestat personalment al telèfon i, exposat el cas amb major deteniment, no m'he vist amb cor de rebutjar d'entrada la proposició o, almenys, renunciar a aquella primera cita.

És un dia de juliol tan clar i tan calitjós com aquell en què, seixanta-sis anys enrere, va començar tot. En la sobretaula obtusa, el telèfon ha interromput una migdiada precària en què el meu cos ni es decidia a adormir-se, vençut per la humida sensació de calor, ni podia prescindir de la necessitat d'arrepapar-se a la butaca de cuir negre que és ja peanya emblemàtica de la meua ancianitat irrevocable. La gravetat viril de la veu a l'altre costat del fil telefonic m'ha retornat de sobte a la consciència. He reconegut el timbre metàl·lic que havia quedat empresonat al parany del contestador, dos dies enrere.

—El senyor Ferrer, supose. El senyor Gabriel Ferrer?

El to directe i confiat m'ha posat en guàrdia. Habitant imminent de la frontera pesant i irreversible dels vuitanta anys, de vegades m'exaspera haver d'admetre que continue reaccionant davant la sòlida seguretat dels altres homes amb la reminiscència confusa i poruga d'aquell adolescent que vaig ser.

Hem quedat per a tres dies més tard en una coqueta cafeteria del centre. He de reconèixer, fet i fet, que la meua intenció en acceptar l'entrevista era solucionar ràpidament però educada aquell molest embolic. Assegudes davant les reglamentàries tas-

ses de cafè hi ha tres persones. Dues d'elles s'han alçat gairebé a l'uníson en veure'm franquejar la porta de vidre verd de la cafeteria —una porta nova que, tanmateix, grinyola un poc a pesar de la seua sorprenent lleugeresa.

Són dos homes joves —entenent la paraula jove en el sentit subjectivament evocatiu que alberga dins el vocabulari d'un vell de setanta-nou anys. En un extrem, una dona, també jove, es refugia rere unes aparatoses ulleres de sol.

—El senyor Ferrer, supose.

La insistència en el tractament, més que el to de la veu, una mica més atenuat al natural, fora de les distorsions mecàniques de l'aparell telefònic, m'han fet identificar aquest jove alt, barbat, amb una elegant camisa de ratlles blaves: és qui m'ha convocat en aquest lloc. De sobte, m'ha vingut a la memòria la famosa frase que havia servit de model a aquella que personalitzava la benvinguda. «El doctor Livingstone, supose», una meravella de cortesia britànica fossilitzada enmig de la bigarrada selva africana. La identificació m'ha fet classificar el meu primer interlocutor com un home culte, no exempt potser d'un cert sentit de la ironia. Res que puga influir, però, en la meua incommovable decisió de solucionar ràpidament aquell afer. He encaixat amb l'altre jove. És un xicot prim, amb el cabell tallat molt curt, amb una arracada a l'orella dreta. A l'altre costat, la dona s'ha desplaçat per deixar-me un lloc més folgat a la taula. I llavors, en executar aquest moviment de pura cortesia, s'ha llevat també les ulleres de sol. Això m'ha permès fixar-me en el seu rostre. Durant uns instants, m'he cregut en un altre lloc, en un altre temps. Ella té uns llavis prims i alçats sobre el mentó com un pont delicat entre dues ribes. M'ha adreçat unes paraules que no he entés, concentrat a observar com, en emetre

aquells sons, el llavi de dalt se n'ha pujat cap amunt mentre el jussà ha romàs immòbil, en un moviment que dota aquesta zona de la cara d'una estranya plasticitat. Els ulls són marrons i els cabells castanys curts, el nas menut i les celles pronunciades, molt obertes. Aquest rostre, així presentat —imprevist i sobtat—, se m'ha figurat un altre, i m'ha fet retrocedir molt enrere en el temps, precisament quan creia haver determinat la memòria, d'una manera perfectament ingènua, a no deixar-se seduir per les sirenes del present.

Les coses han anat així, doncs: el vell que jo sóc, convocat a uns records que no podien portar-me sinó dolor, he acudit al reclam d'aquests estranys decidit a dissuadir-los en les seues pre-tensions. Això ha estat abans de poder contemplar aquest rostre. Embruixat d'alguna manera, m'hi he entaulat per espai de tres hores i he acabat participant en els seus plans insensats d'obrir un capítol del passat que jo tenia tancat amb pany i clau. Però aquest rostre...

La guerra —allò desencadenat per una fórmula ridículament física: l'*alzamiento*— es va notar en casa perquè el pare, que ja abans de tot índici de carnatge civil solucionava els problemes conjugals amb el reconegut placebo de l'absència, va trobar un motiu inexcusable per a perllongar justificadament les seues estades fora de casa.

Ma mare plorava de vegades al seu dormitori, asseguda a la voreta del llit, davant de la còmoda. Jo l'observava des de la foscor del passadís. La seua figura prima i esvelta formava un quatre en la postura del plor. Crec que per a ella era un assumpte d'especial importància que jo no la veiera

mai plorant. El rostre l'ocultava rere un mocador molt suau, amb vores de randa, que encomanava sempre una flaire de lavanda. Ma mare era una persona delicada i agradable, però també inundable, en els moments imprescindibles, per una estranya energia. Era la combinació sorprenent i exacta entre un gerro de porcellana fina i un d'aquests poals de llautó que, tot i anar a rossegons i plens de bonys, no tenien mai cap forat. Entre el plor i les vigoroses rutines de la vida quotidiana, quan deixava un espai per a la confidència, al·ludia de vegades a la seua estranya sort i això volia dir que havia sacrificat una còmoda posició social –entre els rengles de la burgesia botiguera de la ciutat de València– per a compartir la seua vida amb un tipògraf anàrquic, un rude treballador de maneres metàl·liques i de vèrbola enlairada, que la va entabanar, li va fer un fill –que era jo– i la va anar deixant perdre's i perdre'l, tot substituint-la per una idea. Crec que és indubtable que mon pare i ma mare es van casar per amor i aquest amor –el mite d'aquest amor– constituïa per a mi una mena de llegenda fundacional que, si volia aclarir, havia d'anar a buscar-ne el rastre, sortejant tota mena de perills, com els cavallers de les novel·les de cavalleria.

Si ho pense ara bé, crec que el que més em fascinava de mon pare era la seua estranya estima per la lletra impresa, per qualsevol paper que haguera estat manufacturat en una impremta. No era només l'afecció òbvia a les publicacions anarquistes, o als pamflets de l'organització. Ell no va insistir mai massa a adoctrinar-me en aquest sentit. Crec que el més seu era una estima primària pel significat de les paraules, pel paper que aquestes havien de representar en el nostre món. En aquest sentit, hi havia una coincidència sorprenent amb el

que feia Nuestras Vidas al davant de la seua pissarra, amb les mans brutes de clarió, i fruit d'això és la meua boirosa consciència sobre què és l'heretat de l'un i què de l'altre. Són, com si diguérem, les dues versions d'un mateix amor a la paraula: l'una, contemplativa i reflexiva; l'altra, eficaç i imperiosa. La cara i la creu d'una moneda indubtablement enlluernadora.

Per tot això, no podrà estranyar el fet que, al nostre menjador, en les lleixes d'un moble de pi pintat del color del roure, hi havia, arreglerats com en formació de combat, els setanta volums de l'enciclopèdia Espasa. Coneixent mon pare, estic segur que ell estava convençut que podia anar-se'n tranquil a una guerra deixant-me en les mans amoroses d'aquests formidables llibrots. Entre ells, la joia de la corona estava constituïda pel tom 27, el color del qual, el desgast de l'enquadrernació i un forat extemporani al seu llom revelaven un origen diferent dels de la resta de la col·lecció. Aquell exemplar atrotinat però sòlid havia tingut una vida diferent de la resta: era un regal especialíssim que un reputat dirigent cenetista, el nom del qual he oblidat, havia fet al meu pare. Era un llibre únic, amb una llegenda a l'altura dels millors mites anarquistes: en una batuda policial, una bala perduda havia anat a incrustar-se darrere del capitost –xiulant per sobre de l'orella dreta–, on jeien, ordenats i innocus, els volums de l'Espasa. El llibre vulnerat va anar a parar, com un do ideològic que representara el sentit del moviment, a mans del meu pare, que el va col·locar de seguida en lloc de l'original a la seua pròpia col·lecció.

Jo havia vist mon pare moltes vegades, quan la comunicació amb la mare s'havia enrarit especialment, submergir-se en la lectura d'algun article d'aquesta colossal enciclopèdia i,

veient-lo amb la seua atenció concentrada, em semblava que havia ingressat en un altre món, en una dimensió sense retrets conjugals i amb artefactes enquadernats amb bales de nou mil·límetres incorporades com el pinyol d'una estranya fruita.

Què s'hauria de fer dels fills quan el dipòsit d'amor que els va engendrar ja s'ha assecat. El dia en què l'exèrcit espanyol es va aixecar contra el govern mon pare va besar ma mare als llavis com devia fer molt de temps que no ho feia: no col·locant la seua boca sobre la boca d'ella, sinó entremescant-les totes dues, gairebé mossegant-se. Un «ja veuràs com tot s'arreglarà» podria ben bé formar part d'aquesta part del guió. No es va arreglar res, és clar, però aquella besada inusual i tan intensa va inaugurar la revolució, el desastre bèl·lic, el principi de la fi de tot i el col·lapse d'alguna cosa dins meu que en endavant havia de rutlar de manera independent al caliu i als designis del pare i de la mare, com es forma una nova estrella de les nebuloses de pols còsmica.

Quan mon pare es va acomiadar de mi amb una encaixada enèrgica, jo me'n vaig tornar a casa i em vaig arraulir a la butaca del saló a llegir l'Espasa. Vaig agafar el volum vulnerat. A l'entrada *guerra*, posava «desavinença i ruptura de la pau entre dues o més persones» i també «tota espècie de lluita i combat encara que siga en sentit moral». Vaig deixar el llibre damunt la taula. Així doncs, simplement ara era innocent, era orfe, era lliure.